

Круліковська Т.П.,
викладач відділу «Теорія музики»
заступник директора з навчально-виховної роботи
Хмельницьке музичне училище ім. В. І.Заремби
(м.Хмельницький)

Особистісно-орієнтований підхід в процесі навчання мистецтва як один із аспектів педагогічної діяльності Ференца Ліста

У статті здійснено спроби аналізу основних педагогічних принципів Ф.Ліста в галузі мистецької педагогіки. Більш детальна увага приділяється втіленню принципів особистісно-орієнтованого виховання як найбільш вагомим у системі художнього та професійного становлення учня.

Ключові слова: Ференц Ліст – педагог, педагогічна система, особистісно-орієнтоване виховання.

В центрі уваги у сучасній гуманістичній педагогіці знаходиться органічна цілісність особистості, умови максимальної реалізації її можливостей і здібностей, формування духовних потреб і професійних інтересів. Професіональні якості викладача визначаються його знаннями загальної педагогіки і розумінням специфіки педагогіки мистецтва, володіння новими технологіями і методиками музичної освіти і творчим використанням у своїй роботі традицій педагогів-музикантів. В зв'язку з цим актуальним є дослідження та вивчення педагогічного досвіду композиторів різних часів. Кожна історична та стильова епоха відзначилась розвитком педагогічної думки у сфері мистецтва, але ці питання лише побіжно розглядаються в монографіях, музикознавчих працях і потребують детальнішого вивчення та узагальнення.

Музичний романтизм Західної Європи висунув постаті видатних педагогів-музикантів, педагогічна спадщина яких має особливу цінність, серед яких слід виділити постаті Ф. Шопена і Ф. Ліста, які більш активно займались педагогічною діяльністю і досягли в ній значних результатів, а також К.Черні, який був учителем Ф.Ліста і у своїй педагогічній творчості акумулював найвищі досягнення представників академічного спрямування педагогіки музичного виконавства ХІХ століття.

В педагогічній діяльності К. Черні, Ф. Ліста та Ф. Шопена акумульовано педагогічні погляди, які є актуальними сьогодні та мають тісний зв'язок із сучасними перспективними напрямками загальної педагогіки і є основою для підвищення ефективності професійної підготовки педагогічних кадрів у сфері мистецтва.

Великий інтерес має педагогічна діяльність такого музиканта-новатора, як Ф. Ліст. Вона є прикладом яскравої спрямованості думки педагога на формування широко освіченого музиканта, який здатний глибоко перейматись поетичним змістом творів, що виконує, і втілювати його у своєму виконанні.

Не дивлячись на постійне прагнення до узагальнення практичних засобів, Ф. Ліст так і не створив будь-якої детально розробленої і чітко сформованої дидактичної теорії, системи навчання. Незважаючи на це, у нього, безперечно, були свої педагогічні переконання, принципи, які проросли на ґрунті багатого практичного досвіду – не лише виконавського, але й педагогічного. Ліст, будучи впевненим, що не має системи, робив усе можливе у педагогіці, слідуючи відповідній системі. Але вона розглядалась як «робоча система», що знаходиться в безперервному перетворенні, що удосконалюється в процесі занять. Для Ліста само мистецтво було більш вагомим, ніж система, у яку мистецтво потрібно було втиснути. Раз і назавжди встановлені правила були не для нього.

Педагогічні установки Ліста багато в чому спираються на методичні положення свого учителя – К.Черні і були творчо розвинені. І хоча Ф.Ліст не зібрав свої принципи, поради та прийоми у закінчену педагогічну працю, вони дійшли до нас через його твори, виконавську діяльність, залишилися у спогадах його сучасників, учнів і послужили основою для праць дослідників.

Ф. Ліст займався педагогікою протягом усього життя. Педагогічна кар'єра Ф. Ліста продовжувалась більше 60 років, а кількість його учнів за даними біографів перевищує 400 чоловік. Спочатку його діяльність відбувалась в Парижі, згодом – в Женеві (викладання в Женевській консерваторії), у Веймарі, Римі та в Будапешті – в заснованій ним Музичній Академії, і знову – у Веймарі, куди в останні роки життя приїздили на літні місяці учні буквально з усіх країн світу. Починаючи з 1850 року, Ф. Ліст перетворює музичну педагогіку у своє основне заняття.

Ф. Ліст у своїй педагогічній діяльності послідовно втілює провідні позиції особистісно-орієнтованого підходу до учнів. «Особистісно зорієнтоване виховання – це утвердження людини як найвищої цінності, навколо якої ґрунтуються всі інші суспільні пріоритети» (І. Бех).

Ф. Ліст сформував свою педагогічну систему, серед основних аспектів якої є найбільш повне розкриття індивідуальних, особистісних якостей учня при збереженні стильових закономірностей творів, що виконуються.

Основна вимога композитора і педагога в області художнього виховання яскраво формулює задачу цілісного виховання виконавця: «для того, чтобы стать настоящим музыкантом, нужно быть значительным человеком» [3, с. 219]. Отже, щоб відчувати і відтворити велике, потрібно в певній мірі і самому бути великим. «Виховні ситуації мають забезпечити розвиток такого рівня свідомості, який би спонукав дитину до самопізнання та самоактивності з тим, щоб вона могла стати творцем власного духовно багатого життя» (І.Бех)

Дуже важливим для Ліста було висловлене ним положення, відповідно до якого музикант повинен був «прежде всего, образовывать свой дух, научиться мыслить и судить, словом, должен иметь идеи, чтобы привести в соответствие струны своей лиры со звучанием времени» [1, с. 222].

Педагогіка Ліста в цілому опиралась на його прагнення виховати таких піаністів, «які б відповідали новим його естетичним ідеалам та були належним чином технічно оснащеними для нового «симфонічного» використання фортепіано» [2, с. 266]. Ці ідеали сповна втілювались в творчості композитора, у його виконавській діяльності. Вони визначили програмний характер більшості його творів і яскраву виразність виконавського стилю, для яких були властиві єдність почуття і розуму, образного змісту і віртуозності.

Мистецька освіта покликана усебічно впливати на становлення особистості та здійснювати вплив на формування сприймання, пам'яті, мислення, мови, уяви учнів, їх вольових якостей, темпераменту, здібностей тощо.

Велику увагу приділяв Ф. Ліст усебічному розвитку образного мислення і – відповідно – рельєфності художнього виразу. Це цілком співпадає із головним завданням його творчості: «обновление музыки путем ее внутренней связи с поэзией» [3, с. 71].

Сприйняття твору спрямовано композитором на досягнення образу, прихованого у творі. Але головним завданням є не лише почути і зрозуміти те, що хотів висловити автор, але відчувати, оживити почуте, тобто зробити музичний твір своїм особистим здобутком, виконати його, як свій власний.

У своїй педагогічній діяльності Ліст часто використовував усілякі образні паралелі, шукав приховану програмність. В окремих випадках він читав уривки з поетичних та прозових творів, в інших – виконував твір, використовуючи відповідні жести, міміку обличчя, образні порівняння.

Він навчав не наслідувати його мистецтву, а пізнавати останнє, знаходити в ньому відправні точки для власних пошуків. І.Бех наголошує, що учень повинен повністю залучатись до процесу, зміст якого полягає в тому, щоб бути і стати самим собою, тобто набути власної відповідальної свободи і відкрити для себе свою глибоку соціальну значимість.

Важливою позицією в особистісно-орієнтованому підході в мистецькій освіті є визнання необхідності максимального сприяння художньому розвитку учня – формуванню мистецько-виконавських умінь і навичок, активізації творчого потенціалу і здатності до художньої творчості.

І на це у Ф. Ліста були свої погляди. Так, в роботі над музичним твором прослідковувались стадії послідовної роботи, серед яких – попереднє ознайомлення та вдумливе дослідження матеріалу, послідовне технічне засвоєння матеріалу, відпрацювання окремих елементів. Ф. Ліст вимагав від учнів швидкого читання з нот, запам'ятовування, тому вважав за необхідне тренування пам'яті.

При такій системі роботи особливу значимість отримало вміння концентрувати увагу на матеріалі, що вивчається і контролювати свої дії. Композитор – педагог постійно вимагав від учнів свідомої роботи, в іншому випадку отримані знання та навички не приведуть до успіху.

Основна увага Ліста – педагога була спрямована не на техніку, а на відтворення характеру п'єси, її змісту. При цьому своєї особистої манери виконання він нікому не нав'язував, але не відмовлявся показати і роз'яснити свої прийоми. Це давало кожному початківцю можливість зберегти свою індивідуальність. Замість пояснення Ліст виконував твір, розраховуючи на увагу та сприймання студента. Колективний характер проведення уроків давав можливість Лісту уважно придивитись до учнів, намагаючись якнайшвидше розібратись у їх духовних та фізичних особливостях, методах роботи, стилі життя. Він використовував свій метод групових занять для того, щоб пізнати і розкрити позитивні якості учнів, допомогти їм ствердитись у власних пошуках, намірах.

Отже, постійна діагностична увага – це той необхідний складовий втілення особистісного підходу до мистецької освіти, який постійно втілювався Лістом у його педагогічній практиці.

Разом з тим метод групового уроку надавав студентам Ліста можливість навчатись на помилках один одного, помічати вдалі знахідки та використовувати їх в подальшому у своїй грі. Показово, що на уроках завжди панував гарний настрій, який походив від особливої манери спілкування професора із учнями.

В той же час досягненню високого рівня технічної майстерності Ліст приділяв величезну увагу. Узагальнивши існуючі методики, він розробив новаторський підхід до розвитку виконавської техніки.

Головний момент полягав у попередньому аналізі технічних труднощів для подальшого їх подолання. Для цього Ліст запропонував систему прийомів, які включали особливий етап попередньої роботи і включали засвоєння «фундаментальних формул» для досягнення технічної майстерності.

Для систематизації технічних прийомів і з метою їх творчої реалізації Ліст залишив у спадщині багато етюдів та технічних вправ, робота над якими допомагала його учням добиватись необхідної майстерності, а для дослідників стала матеріалом для вивчення його педагогічної діяльності.

Мистецька діяльність учнів виступає як один із найважливіших засобів художнього становлення учня. Традиційна педагогіка мистецтва нерідко оцінює з здатність учителя до демонстрації власних художніх умінь з метою спонукання учнів до наслідування. На відміну від цього, особистісно-орієнтований підхід передбачає створення умов для самореалізації особистості, саморозвитку учня.

Ф. Ліст формував у своїх учнях прагнення бути неповторними особистостями в мистецтві, шукати самобутнього, оригінального вирішення мистецьких проблем. Він залишав у своїх учнях незримий слід: він допомагав їм знайти самого себе, наводив їх на ціль. Розкриття індивідуальної природи учня, на його думку, не можливе без постійного прагнення до нового. Для Ліста талант – це здатність до новизни. Разом з тим Ліст наголошував, що змінюючись, потрібно залишатися самим собою, потрібно оберігати свою індивідуальність, і не лише оберігати, але й виявляти її. Він стверджував: «Даже плохая оригинальная интерпретация лучше, чем хорошее подражание» [3, с. 252].

Педагогічні скерування Ф. Ліста – це своєрідний маніфест передової фортепіанної педагогіки, який засновано на кращих її традиціях, які, безумовно, покладено в основу навчання кращих піаністів – педагогів нашого часу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Алексеев А. История фортепианного искусства : учебник : в 3 ч. Ч. 1 и 2. – 2-е изд., доп. – М. : Музыка, 1988. – 415 с., нот.
2. Кашкадамова Н. История фортеп'янного мистецтва. XIX сторіччя : підручник / Н. Кашкадамова. – Тернопіль : АСТОН, 2006. – 608 с., нот.
3. Мильштейн Я. Ф. Лист / Я. Ф. Мильштейн. – Изд. 2-е, расш. и доп. – М. : Музыка, 1971. Т. 1. – 1971. – 864 с. ; илл.
4. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва : теорія і методика викладання мистец. дисциплін : [навч. посіб.] / Г. М. Падалка ; Мін-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К : Освіта України, 2008. – 272 с.
5. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: стратегія проектування / І.Д. Бех // Проектування розвитку та психолого-педагогічного супроводу обдарованої особистості : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., (Тернопіль, 21-21 квітня 2010 р.). – Тернопіль : ІОД, 2010. – 204 с.

Аннотація

В статті зроблені спроби аналізу основних педагогічних принципів Ф. Ліста в сфері педагогіки мистецтва. Більше детального уваги приділяється втіленню принципів особистісно-орієнтованого виховання як найбільш значимого в системі художественного і професійного становлення учня.

Ключевые слова: Ференц Ліст-педагог, педагогічна система, особистісно-орієнтоване виховання.

In dem Artikel wird die grundlegende pädagogische Prinzipien Liszt in Kunstpädagogik zu analysieren. Mehr Aufmerksamkeit wird auf die Prinzipien der Lernenden ausgerichteten Bildung als die wichtigste in das System der künstlerischen und beruflichen Weiterentwicklung Studenten bezahlt.

Die Stichwörter: Franz Liszt - Erzieher, Schulwesen, Schüler-orientierte Ausbildung.